

СПОР ИЗМЕЂУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА И БРАЋЕ ХАРДОМИЛИЋА ОКО КОСОРИЋА

Апстракт: Хиландарски игуман Гервасије са браћом водио је 1327. године пред краљем Стефаном Дечанским спор против српске властеле, браће Дмита и Борислава, синова тепчије Хардомила, због њихове повреде хиландарског поседа села Косорића. Браћа Хардомилићи су ишли дрго и земљу између хиландарских поседа и Косорића. Док су браћа Хардомилићи тврдили да је спорно земљиште део агара Косорића, браћство манастира Хиландара износило је тврдњу да је поменуто земљиште хиландарско. Краљ Стефан Дечански поводом овог спора издао је хрисовуљу, 6. септембра 1327. године, у Сврчину.

Кључне речи: Хиландар, игуман Гервасије, Дмитар и Борислав, Косорић, Ческово, Крушевска метохија

Abstract: The abbot of the Hilandar monastery, Gervasije together with the brotherhood of the monastery, pressed charges against Serbian gentry, brothers DMITAR and BORISLAV, sons of tepchija Hardomil, in front of the king Stefan Dečanski, because of their violation of the monastery property – the village of Kosorić. Brothers Hardomilić “have pressed the hills and the ground” which lied among the property of the monastery and the village Kosorić. While the brothers claimed that the disputable part of the land belonged to the area of Kosorić, the brotherhood of the monastery stated that the piece of land belonged to the monastery. For reasons of this argument king Stefan Dečanski issued an edict with a gold seal on 6th September 1327, in Svrčin.

Key words: Hilandar, the abbot Gervasije, DMITAR and BORISLAV, Kosorić, Českovo, Metohia of Kruševac.

Хиландарски игуман Гервасије са братством водио је 1327. године пред краљем Стефаном Дечанским спор против српске властеле, браће Дмита и Борислава, синова тепчије Хардомила, због њихове повреде хиландарског поседа села Косорића. Браћа Хардомилићи су „ишли дрго и земљу“ између хиландарских поседа и Косорића.

Док су браћа Хардомилићи тврдили да је спорно земљиште део агара Косорића, братство манастира Хиландара износило је тврдњу да је поменуто земљиште хиландарско. Краљ Стефан Дечански поводом овог спора издао је хрисовуљу, 6. септембра 1327. године, у Сврчину.¹

Повељу је записао, први познат по имену, логотет Рајко, који се налазио у служби краља Стефана Дечанског у периоду између 1325. и 1327. године.²

¹ Р. Ј. Šafarik, *Průběh dějinného písemnictví Jihošlovanského území*, Praha 1873²; 94–96; С. Новаковић, *Законски саоменици српских држава средњега века*, Београд 1912, 397–398; Б. Корабљев, *Actes de Chilandar. Deuxième partie, actes slaves*, Византијски Временник, приложение к XIX тому, С. Петербург 1915, 449–451.

² Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I/1*, Београд – Ср. Карловци 1929, 40–41; К. Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1952, 23, нап. 14; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 168.

Хрисовуља је веома интересантна за проучавање јер садржи три правне радње: разрешење судског спора око Косорића, уступање Ческова на коришћење браћи Хардомилићи и детаљно утврђивање међа Крушевске метохије.³

Ова повеља је веома драгоцене јер садржи цео судски поступак, расправу и разрешење спора међа села Косорића.

Цар Стефан Душан је 1348. године непосредно потчинио Косориће келији Светог Саве у Кареји а посредно и Хиландару.⁴ Т. Тарановски пише о правним лицима у средњовековном српском праву и истиче посебан однос између Карејске келије и Хиландара.⁵ Ово село и данас постоји на терену, под

³ С. Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о спору око међа Крушевске метохије*, ССА 3 (2004), 3–18.

⁴ С. Новаковић, *Законски саоменици*, 421 (X); 470 (III); 472 (I); 473 (II); М. Живојиновић, *Светиојорске келије и ирикови у средњем веку*, Београд 1972, 99; Д. Живојиновић, *Карејске хрисовуље Стефана Душана*, ИЧ 50 (2003), Београд 2004, 33–51.

⁵ Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, III Историја државног права, Београд 2002, приредио Р. Михаљчић, 416–418. Првог становника и заступника Карејске кеџије поставио је Сава Немањин. Што се пак тиче његових наследника на положају, пре-

мало измењеним именом Косурић код Пећи, јужно од села Петерч.⁶ С. Мишић бележи да се између ова два села налази *брдо Внеш, источније је Ческово и на њом њросџору се налазила сџорна земља*.⁷

Како је текао сам судски поступак? На краљев суд, по позиву, дошли су игуман манастира Хиландара Гервасије и краљева властела, браћа Дмитар и Борислав. Ова повеља уједно представља директну потврду о непосредном суду владара у парницама због црквене земље.⁸

Игуман Гервасије био је правни заступник манастира Хиландара. На том положају се нашао, највероватније, после повлачења Никодима 1317. године.⁹

Као противне стране у овој судској расправи појављују се браћа Дмитар и Борислав Хардомилић, о којима нема сачуваних података у другим историјским изворима.¹⁰

Ток расправе је сачуван у живом дијалогу. Игуман Гервасије обратио се присутнима речима: *Суседи, њи њам вас, власџелу њосџодина краља, за њи њо њри њи њска њи ње силом земљу и брдо хиландарско, међу Косорићима и селима хиландарским?* На постављено питање Дмитар Хардомилић је одговорио: *Ми њи њи ња не знамо, брдо и земља су косорићки*.

ма Карејском типичу њих је бирао сабор браће Хиландарског манастира. У „томе се састојала веза и једињење келије са Хиландаром, а у свему осталом је Карејска келија остајала засебно правно лице, нарочито у области грађанског, имовинског права“.

⁶ М. Пурковић, *По њис села у средњовековној Србији*, Годишњак СФФ IV, 2 1939–1940 (1940), 105.

⁷ С. Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о сџору око међа Крушевске меџохије*, 15.

⁸ Т. Тарановски, *Историја срџској њрава у Немањићкој држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 547–548.

⁹ Док се налазио на положају игумана Хиландара настојао је да повећа манастирски посед. Учествовао је у избору Данила за архиепископа 1324. године. М. Живојиновић, *Историја Хиландара I*, Београд 1998, 168–175; В. Мошин, А. Пурковић, *Хиландарски игумани средњега века*, Београд 1999, 45–67.

¹⁰ Дмитар и Борислав били су синови тегчије Хардомила, који у време овог спора није био у животу. Својим синовима оставио је у наследство знатне земљишне поседе, што свакако сведочи о његовом друштвеном положају и имовинском стању. Његови синови били су властела Стефана Дечанског и ова повеља представља једини њихов документовани историјски помен. М. Благојевић, *Државна њрава у срџским средњовековним земљама*, 27.

Краљ је донео одлуку да на терен изађу *12 сџаринаца-жуџљана, њоузданих људи*. Стариници су особе које полагају заклетву и потврђују чињенице битне са спор. Њиховим исказима се поклањала безусловна вера.¹¹ Они се сусређу и под именом *клетџвеници, сџарици, душевници и сведоци*. То су честити, непорочни и угледни људи из неког краја, области или места који су сведочили приликом утврђивања међа. Уживали су поштовање и опште поверење. Њихови су искази били доказ од пресудног значаја. Првенствено су имали улогу посредника између ауктора правног чина и дестинатара, тј. лица у чију корист је правни чин извршен.¹² За сведоке у споровима о међама позивају се *добри људи* тј. веродостојни, поштени људи. Као услов за уживање грађанске правне способности сматрала се у средњем веку грађанска част.¹³ Нарочито радо питају се за међе људи који су често у пољу и који имају прилике чешће и непосредније да се обавесте о правим границама: пастири, ловци, рибари и др.¹⁴

Пристав Градислав Војишић закleo је старинике страшном заклетвом: *да сџе њрклетџи њо Госџода Боџа и њречисџе Маџере дожије и ва њи домови и деца ва ња ако џе џе криво (о џо њо) џе је вечна међа хиландарске земље и брда са Косорићима*.

Пристав је стални јавноправни орган српског средњовековног суда који је имао одређене помоћне и извршне функције у судском поступку. То је један од најзначајнијих помоћних органа у средњовековном судству. Колика је била улога и значај пристава у средњовековној Србији најбоље сведочи чињеница да је њему било посвећено, чак, осам чланова Душановог Законика (56, 91, 104, 107, 108, 162, 163, 178). На основу тих законских чланова

¹¹ Б. В. Марковић, *О доказима у кривичном њосџуџку*, Београд 1921², 53–56.

¹² С. Станојевић, *Сџудије о срџској диџломаџици*, Сведоци, Глас СКА 110 (1924), 1–25.

¹³ Постојало је више узрока, због којих се част губила, и то незаконито рођење, непоштено занимање, неморално понашање и поглавито извршење кривичних дела, која су се кажњавала са губитком части. У средњовековним српским правним споменицима не наилазимо на траг развијеног учења о части као услову за уживање грађанске правне способности. Т. Тарановски, *Историја срџској њрава у Немањићкој држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 404.

¹⁴ М. Пурковић, *Одређивање међа*, Етнологија 1–2 (1940), 72–73.

може се створити јаснија и прецизнија слика о раду пристава у то време.¹⁵

Градислав Војшић има извршну власт, која му омогућава да на основу изјаве „клетвеника“ изврши разграничење између хиландарских земљопоседа и земљопоседа њихових суседа.

Стариници су се обавезали да ће да покажу где је била међа Косорићима, а где је хиландарско (имање). Њихова имена су наведена у повељи: Хрња из Белог поља, Бољко Дрокуновић, Божић Братосалић, Станило Балиновић, Витан од Хвалча и Ђуроје, Оливер из Радиловаца и Драгош Крња, Драгија Хранковић из Јагодног поља, и Радоје Двајић и Радота Дука Витановић.

Ни један од поменутих стариника није био из Косорића већ су били из суседних места – Бело Поље, Хвалча, Радилковци и Јагодно поље.¹⁶ Након заклетве стариници су показали међу која се кретала од Јасиковице уз косу њуџем косорићким на

¹⁵ Пристав се се службено налазио како на двору владара, тако и на двору судијином, дакле у оба седишта ондашњег државног суда, одакле су их владар, односно судије слали „на работу“, тј. да врше помоћне судске функције. За разлику од исправа хрватско-угарских краљева где је пристав нашао своје стално место за средњовековну Србију сачуван је далеко мањи број исправа у којима се спомиње пристав. Пристав је имао важну улогу посредника приликом даривања, продаје и залагања баштине, и својим присуством давао је законску снагу извршеном чину. Суд тј. јавне власти уопште шаљу пристава да под ауторитетом своје вере врши тзв. заводеђење граница земљишних поседа. С обзиром да у средњем веку, готово као по правилу, није било земљишних књига, лако је долазило до спорова око граница неког земљишног прилога. Заинтересоване странке у таквим случајевима тражиле су од судова тј. јавних власти, да им, на основу доказа, писмених или усмених, дају пристава, који ће снагом своје јавне вере извршити заводеђење граница. Приликом краљевских даривања лица која су задужила државу и која су за своје заслуге награђена, пристав је имао улогу да уведе у њосед дарована добра, и њом њриликом истовремено ујврдији границе њејове. М. Костренчић, *Fides publica (Јавна вера) у њравној истјорији Срба и Хрвајта до краја XV века*, Београд 1930, 55–60.

¹⁶ Бело Поље је данас Непоље, југозападно од Ческова. Данас на терену не постоји село под именом Хвалча; Радиловац је данашње село Радиловац североисточно од Крушева; Јагодно поље је највероватније данашње село Јагода, у суседству Крушева. Синиша Мишић, *Хрјсовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о сјору око међа Крушевске мејхоије*, 17. За прецизну убикацију и идентификацију топонима погледати карту: *Обласи Крушевске мејхоије*, 17.

Њили њуџ, на косу и косом над Куриљак, њраво косом на Пркун, на оскорушу, њраво низ косу Ридник.

Спорно земљиште припадало је хиландарским селима. Пошто су утесали међе, које су биле у корист Хиландара, игуман Гервасије, пристав Градислав Војшић, браћа Дмитар и Борислав изашли су пред краља Стефана Дечанског поново. Тада је игуман, својом вољом, са старцима донео одлуку да се остави браћи Хардомилић комад од хиландарске земље, Ческово.

Уступање комада земљишта Ческово друга је правна радања која је записана у повељи од 6. септембра 1327. године. Овај комад земљишта уступљен је привремено а не у баштину. То је један од начина на који се такође могло стицати право коришћења земљишта. Хиландарски игуман Гервасије, својом вољом, са старцима донео је одлуку да се остави браћи Хардомилић комад од хиландарске земље, Ческово да је чувају докле буде воља збору хиландарском, а кад је њошиће манастир да ојетј има своје, да није ни суда ни расјраве, нико да не заборава све мало и велико, како је зајисана међа. Хиландарци су овакву одлуку донели према мишљењу М. Благојевића јер су добро њознавали нарав срјске власијеле, овој њуџа њосјодара суседних села.¹⁷

У случају уступања комада земљишта Ческово спор не постоји, па нема ни парнице и због тога је српски краљ послао представника државне управе-челника-да на једноставан и уобичајен начин, уз помоћ стариника, поново означи некадашње међе. Овде није био потребан ни судија, ни сведоци, ни пристав. Представник државне управе, са ослонцем на старинике из „жупе“ обавио је све послове.

Ческово се, већ, у доба цара Стефана Душана 1348. поново налази под влашћу Хиландара.¹⁸ Веома је интересантна даља судбина овог земљишног прилога. Кнегиња Милица, пред сам крај XIV века, уступила је село Ческово манастиру Дечанима.¹⁹ Чињеница да се Ческово за време краља Стефана Дечанског и његовог сина налазило у поседу Хиландара а да га пред крај XIV века кнегиња Милица уступа Дечанима упућује на закључак да се оваква правна радња није могла извршити без надокнаде

¹⁷ М. Благојевић, *Срјска средњовековна држава и целина сеоској земљишја*, Зборник МСИ 44 (1991), 11.

¹⁸ F. Miklosich, *MS*, 138; С. Новаковић, *Законски сјоменици срјских држава средњеј века*, 470 (III).

¹⁹ F. Miklosich, *MS*, 265; С. Новаковић, *Законски сјоменици срјских држава средњеј века*, 656.

и претходне сагласности бившег господара.²⁰ Дана, на терену, постоји село Ческово, југоисточно од Косурића и Глођана.

Детаљно утврђивање међа Крушевске метохије (поседи Хиландара у Хвосну) и забела који му је припадао, трећи је правни чин и саставни део повеље коју је краљ Стефан Дечански, издао у Сврчину, 6. септембра 1327. године.²¹

Хиландарски посед у Хвосну (Крушевски метох) добијен је 1200/1201, а сачињавало га је 11 села: Крушево, Ђурђевик, Петровик, Дрстник, Гребник, Видење, Белчишта, Горњи и Доњи Вранићи (приложио их краљ Владислав). Краљ Урош I приложио је Долц, Петрч, Захаћ и Штупељ а краљ Милутин четири села Битун, Ослнице, Мсково и Зборско, Лесковац, као и два пашњака Лабићево и Понорац.²²

У овој правној радњи учествовали су хиландарски игуман Гервасије, Теодосије, духовник краља Стефана Дечанског и старешина хиландарског пирга Хрусија и стариници. Пред владара изнесене су хрисовуље краља Милутина „*родийшеља краљевсѣва ми Уроша*“.²³ Хрисовуље краља Милутина представљале су доказно средство.

Спор није вођен ни са ким и поново су ангажовани пристав Градислав Војшић и старциници који су имали задатак да утешу границе метохији. Утврђене међе *зайиса и уиѡврди краљевсѣва ми ѡечашѡм и словом краљевсѣва ми, у сваку ѡиѡврду и слободу, да светиа црква Пресветиѡе Бѡѡродице хиландарске има све ово више зайисано у векове и да ѡа нико не одузме*. По краљевој одлуци нико није имао право нити је смео да *ѡоквари, неѡ јѡш више да ѡиѡврди*.

Повеља, краља Стефана Дечанског, садржи и казну. Ако се неко ипак дрзне силом да разори или уништи оно што је даровано манастиру треба да очекује најоштрију духовну казну. Такву особу ће „разорити Господ Бог и пречиста Мати божија хи-

²⁰ М. Благојевић, *Српска средњовековна држава и целина сеоској земљишња*, 11, нап. 29.

²¹ Више о забелу: М. Благојевић, *Средњовековни забел*, ИЧ XIV–XV (1966) 1–17.

²² М. Живојиновић, *Историја Хиландара I*, Београд 1998, 224.

²³ Р. Ј. Šafarik, *Pamätky dřevního písemnictvı Jihoslavanııv*, 96.

ландарска у дан страшнога суда Христова“, прети да је убије сила часног и животворног крста, примиће проклетство од четворице јеванђелиста и 318 светих отаца у Никеји и биће у друштву Јуде. Потом следе један врло карактеристичан библијски цитат: *Крв њеѡва на нас и на децу нашу* (Мт 27,25).²⁴ То је један од најчешће коришћених цитата из Новог завета у повељама српског средњег века.

Из наведеног се примера јасно види да челник има извршну власт, која му омогућава да на основу изјаве „старинаца“ изврши разграничење између хиландарских земљопоседа и земљопоседа њихових суседа. Пошто је исправа о „тесању“ међа била написана у Сврчину, где се налазио краљев двор, може се са знатном вероватноћом закључити да је и челник Градислав такође боравио у Сврчину, односно да је вршио своју службу на двору Стефана Дечанског.

ЗАКЉУЧАК

Хиландарски игуман Гервасије са братством водио је 1327. године пред краљем Стефаном Дечанским спор против српске властеле, браће Дмитра и Борислава, синова тепчије Хардомила, због њихове повреде хиландарског поседа села Косорића. Браћа Хардомилићи су *ѡриѡисли дрдо и земљу* између хиландарских поседа и Косорића. Док су браћа Хардомилићи тврдили да је спорно земљиште део атара Косорића братство манастира Хиландара износило је тврдњу да је поменуто земљиште хиландарско. Краљ Стефан Дечански поводом овог спора издао је хрисовуљу, 6. септембра 1327. године, у Сврчину.

Спорно земљиште припадало је хиландарским селима. Пошто су утесали међе, које су биле у корист Хиландара, игуман Гервасије, пристав Градислав Војшић, браћа Дмитар и Борислав изашли су пред краља Стефана Дечанског поново. Тада је игуман, својом вољом, са старцима донео одлуку да се остави браћи Хардомилић комад од хиландарске земље, Ческово.

²⁴ С. Станојевић, Д. Глумац, *Св. Писмо у нашим стѡарим стѡоменицима*, наведени цитат у повељама је под бројем (1575, 1589, 1600, 1606, 1607, 1613, 1618, 1627, 1658, 1667, 1675, 1697, 1707, 1710, 1745, 1770, 1771, 1780, 1801).

Snežana Božanić

THE ARGUMENT BETWEEN THE MONASTERY OF HILANDAR AND BROTHERS HARDOMILIĆ ABOUT KOSORIĆ

Summary

The abbot of the Hilandar monastery, Gervasije with the brotherhood of the monastery, pressed charges against Serbian gentry, brothers DMITAR and BORISLAV, sons of tepchija Hardomil, in front of the king Stefan Dečanski, because they violated the property of the monastery-village Kosorić. Brothers Hardomilić *have pressed the hills and the ground* which lied among the property of the monastery and Kosorić. While the brothers claimed that the disputable part of the land belonged to the area of Kosorić, the brotherhood of the monastery stated that the piece of land belonged to the monastery. For the reasons of this argument king Stefan Dečanski issued an edict with a gold seal on 6th September 1327, in Svrčin.

The disputable land was, in fact, in the possession of the villages of Hilandar. After marking the boundaries, which were in favour of the monastery, the abbot Gervasije, the official Gradislav Vojšić, brothers DMITAR and BORISLAV went to see the king Stefan Dečanski again. Then the abbot, following his own will, but also discussing the matter with the old men, made a decision to give brothers a piece of land that belonged to the monastery-Českovo.